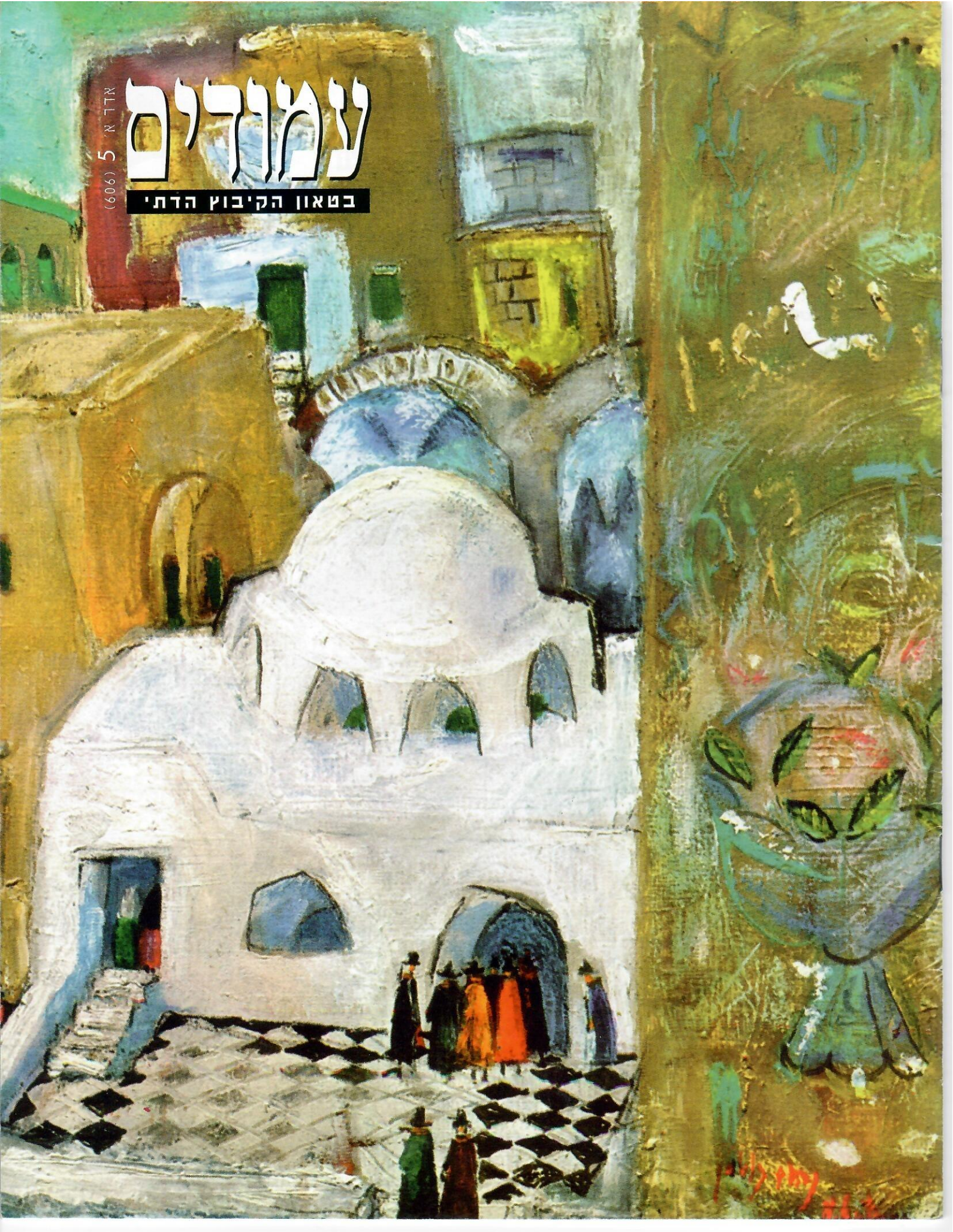

אדר א' 5 (606)

עמודים

בטאון הקיבוץ הדתי

שלום,

חנה עמית

יום חמישי שבו נדון בכנסת ההסכם לפינוי חברון יצא אריה רוטנברג, בכיר המדריכים בבית-ספר-שדה כפר-עציון, קרוב לשלושים שנה בשטח, להיפרד מחברון. "נסענו לאתר המרשים המזוהה כאלוני-ממרא. בכיסי היה פתק פרידה שרציתי להצניע בין האבנים ההרודיאניות הגדולות. היה לי קשה לחשוב שלא נוכל לדובב אותן יותר. צה"ל עמד לסגת בעוד שעות אחדות מצומת הזכוכית הסמוך למקום, ומי יודע מתי נוכל להגיע לכאן שוב. גשם ירד בחברון. מצאנו אתר נעול והשומר לא היה. הבטנו מבחוץ ונפרדנו מן המקום."

בינוגרף לרחוב השואהדה, למשל, השם אלוני-ממרא לא הוזכר בחדשות. מה ייחודו של המקום?

"זהו היה אחד מאתרי הביקור הקבועים שלנו. לא הייתה קבוצה ששהתה אצלנו מספר ימים ולא ביקרה בו. במערת-המכפלה אנו מספרים על מותם וקבורתם של האבות. האתר שבו אפשר לספר על חייהם הוא אלוני-ממרא. על פי המסורת, זהו המקום שבו נכרתו ברית בין-הבתרים וברית המילה. כאן ישב אברהם כחום היום והקביל את פניהם של המלאכים שבישרוהו על לידת יצחק, וכאן מהדהדים דברי אברהם כלפי הקב"ה 'השופט כל הארץ לא יעשה משפט?' לפני הפיכת סדום ועמורה. הורדוס פאר את המקום כשבנה חצר מקודשת מפוארת ביותר מסביב לעץ אלה מרשים. בתוך המתחם הזה מכרו הרומאים את שבויי מרד בר כוכבא לעבדים. דברים אלו אפשר ללמוד בכל מקום, אך לנו הייתה הזדמנות לספר את הסיפורים במקום התרחשותם. "על פי ההסכם, ניתן יהיה להגיע למקום בחסות הסיור המשותף. ההסכם הוא בעצם אשרור פורמאלי למצב קיים לא מכבר, שלגביו 'אשמים אנחנו'. רוב החברה בישראל נפרדה מזמן מחברון. ההתלהבות והזיקה שהרגשנו בביקורנו במקום היו נחלתו של מיעוט, בעוד הרוב מדיר את רגליו מעיר האבות."

כאשר אתה מדבר על חברון, ניתן לחוש בקשר אינטימי בינך לבין העיר, המתורגם לקולות ולמראות מהעבר, ובעיקר לאנשים. איך התפתח הקשר הזה?

"מבין כל הנושאים שעסקנו בהם בבית-ספר-שדה, נמשכתי במיוחד לעיר חברון. ייתכן שהדבר קשור לשני סיפורים המלווים אותי מילדות. הוריי סיפרו לי על ירח-הדבש שבילו בפלשתינה בשנת 1935. על אף שהוזהרו מסכנות הדרך והמקום, נסעו הוריי למערת-המכפלה והתפללו על המדרגה השביעית. סיפור אחר שהותיר בי את רישומו היה הידיעה על ידיד נעוריו של אבי ז"ל, זאב בערמאן, שעלה ללמוד בישיבה המובחרת בחברון ונרצח במאורעות תרפ"ט. ייתכן שהזעזוע שפקד אותי כילד למשמע הדברים יצר בי את הדחף להתעניין בתולדות הקהילה היהודית בחברון.

"בשנות השבעים ובראשית שנות השמונים ערכו מדריכי בית-ספר-שדה בכפר-עציון מחקר מקיף בחברון, והצלחנו למפות את ההתיישבות היהודית בחברון ערב מאורעות תרפ"ט. חשנו שזוהי שעת-האפס לשמיעת עדויותיהם של ותיקי חברון ההולכים ומזדקנים.

במשך שנים ארוכות שוטטו קבוצות מטיילים בחברון. על הזיקה האינטימית לעיר האבות על לעתיד. ריאיון ע

חברון

איתרנו עשרות מהניצולים ויצאנו עימם לעיר כדי לזהות את הדברים בשטח. שמענו מפיהם על החיים בחברון בשלהי התקופה העות'מאנית ובראשית ימי המנדט, והצלחנו לצייר פרופיל של היישוב."

מהן המסקנות העיקריות שהפקתם מן המחקר ומה חידשו לכם ותיקי חברון?

"התרשמנו כי היישוב בחברון לא היה אף פעם גדול, אך החזיק מעמד בתקופות קשות ביותר. חיי היומים של היישוב היהודי התנהלו בשטח של חמישה דונמים, שעליו השתרע הרובע היהודי במשך ארבע מאות שנה, עד מאורעות תרפ"ט. נוסף לחיי המסחר ולבתי המלאכה התנהלה ברובע לימוד תורה בצורה אינטנסיבית וחוברו יצירות חשובות שהפכו לנכסי צאן ברזל. למדנו במחקר על התופעה של היציאה מן החומות, שהתקיימה בחברון במקביל לירושלים ומסיבות דומות. בניגוד לנהוג בירושלים, לא הקימו כאן שכונות נפרדות, אלא הפכו את חברון לעיר מעורבת במשך כשבעים שנה, והיהודים גרו סמוך לשכניהם הערבים. "שמענו על בית-הכנסת אברהם-אבינו שבלב הרובע היהודי. אחד מהוותיקים הכניס אותנו לעזרת הנשים שבה למד ב'חדר'. אחר הצביע על המקום שבו ישב. מישהי סיפרה איך זרקה סוכריות מעזרת-הנשים בשמחת-תורה. את שושנה ליון, שהייתה אחות בבית-הדסה בזמן מאורעות תרפ"ט והטראומה רדפה אותה, הבאנו לחברון אחרי עשרות שנים של היעדרות. בסירנו ברובע היהודי החלה לרעוד ואמרה בקול חנוק: 'זה הבית שלי, פה נולדתי'. לא האמנו, ואז אמרה: 'תיכנסו פנימה. מצד שמאל יש חדר עם שני חלונות וגומחה לארון'. נכנסנו. התיאור היה מדויק.

"היה מרגש ללכת עם יהודי כמו שלמה קלונסקי, שנולד בחברון. בביקור הראשון הוא הצביע על הבית שבו גדל, שנבנה על-ידי אביו במעין 'בנה-ביתך' של ראשית המאה. בביקור השני נוכחנו לדעת שהבית נהרס ובית אחר נבנה במקומו. קשה היה לראות בצערו של האיש. באחת הפעמים יצאנו עם הרב ברוך אליצור, תלמיד ישיבת סלובודקה. הוא הראה לנו איפה גר הרב נתן צבי פינקל, הידוע בכינוי 'הזקן' (אלתר), מייסד ישיבת סלובודקה בליטא שעלה לעת זקנותו לחברון. הכינו לו דירה צמודה לשיבה, בקומה שנייה. היו מספרים איך הרב 'משיח' על הישיבה מלמעלה. גרם המדרגות שימש לשיחות נפש בין הרב הזקן לבין התלמידים, שאותם הכיר על שמותיהם, אופיים ובעיותיהם. 'הזקן' היה מתנך דגול, וכל מי שרואיין על הישיבה דיבר עליו כעל משה רבנו. הרב פינקל נפטר לפני המאורעות.

"משפחת שרה ודוד שמיר הפעילה את מלון אשל-אברהם. במלון זה נהג הרב קוק להתאכסן מדי קיץ, ולכאן היה מגיע תלמידו הרב הנזיר מדי כ"ח באב, כדי לציין את היום שבו זכה להכיר לראשונה את רבו. את דרכו לחברון היה עושה בהליכה, כדי לחוש שזוהי עלייה לרגל. בביקורם במקום סיפרו בני משפחת שמיר על יום הטבח. בעל המלון, ערבי בשם עיסא קורדיה, קרא לאנשים להסתתר במרתף המלון. משפחת שמיר ורופא בית-הדסה שהתגורר באותו בית ניצלו. ממול היה ביתו של חיים אליעזר דן סלונים, האנשים שהצטופפו במרתף המלון שמעו את זעקות השבר שבקעו ממנו. אירוע זה משקף את הניגודים שהיו במאורעות תרפ"ט. מצד אחד גילו הערבים אכזריות רבה וטבחו במשך שעותיים שישים ושבעה יהודים, אך מצד שני היו

ים בהדרכת בית-ספר-שדה כפר-עציון בסמטאות
על דחיקתה מתודעת החברה בישראל ועל תקוות
עם אריה רוטנברג.

משפחות שגילו ידידות והיו מוכנות להסתכן כדי להציל יהודים. אלו הן כמה מהחוויות שקשורות בחברון, שזכינו להכיר כאנשי בית-ספר-שדה."

מיצד ניצל בית-ספר-שדה את המידע שאספתם?

"תוצאות המחקר באו לידי ביטוי בהדרכה. במשך שנים ארוכות הדרכנו קבוצות באתרים השונים ורבים מחברי הקיבוץ הדתי לקחו בכך חלק. אני זוכר את בית-הכנסת אברהם-אבינו בשנים הראשונות לאחר מלחמת ששת הימים. היה זה גל חורבות שעליו הוקם דיר עיזים ולידו בית שימוש ציבורי. את הסיפור סיפרנו בחוץ, והיינו חולפים ביעף דרך האתר עד שקם גואל לרובע היהודי. פרופ' בן-ציון טבגר, עולה מברית-המועצות, החליט לגול את חרפת המקום. במו ידיו ניקה את המקום וזים חפירות בהן נמצאו יסודותיו של בית-הכנסת. בית-הכנסת שוקם לפי התוכנית המקורית, שתועדה על-ידי האדריכל יעקב פינקרפלד לפני מלחמת העצמאות. עם פרוץ האינתיפאדה הצטמצם השטח שבו יכולנו להסתובב. כיום נמסר חלק גדול ממקומות אלה לרשות-הפלשתינית, כולל ישיבת סלובודקה המשמשת כבית-מגורים, בית סלונים, בית קלונסקי ובית-המלון אשל-אברהם.

"חשוב לציין שכאשר לא היו לנו מגבלות בטחוניות בחברון, נהנינו מהצבעוניות של העיר ולא התמקדנו בתולדות היישוב היהודי בלבד. ביקרנו אצל חרש-העץ שהפעיל מקדחה באמצעות חוט, אצל חרש-הברזל, נפחי הזכוכית והקדרים, ויכולנו להמחיש בצורה חיה תיאורים שהופיעו במקורותינו. לא הייתה קבוצה שוויתרה על סיור בנחל הקסום ע'ונקור, המזוהה על ידי זקני חברון כנחל אשכול, ממנו נטלו המרגלים את הענבים, או על ארוחת צהריים בצל האלון העתיק המכונה 'אשל אברהם'."

מהו יחסכם אל המתנחלים?

כמדריכים ראינו את תפקידנו ביצירת זיקה בין המטיילים לחברון, ונמנענו מנקיטת עמדה פוליטית. גם במחקר לא נגענו בנושא הבעלות על הנכסים. מעולם לא שאלנו של מי הבית, והתמקדנו רק בהתרחשויות ובקליטת האווירה. מראשית ימי בית-ספר-שדה הרבינו לבקר את מתנחלי חברון שהתגוררו בבית הממשל. הערכנו את מסירות הנפש שלהם. הם חיו בתנאים לא-תנאים בכוח החזון וראו את חידוש היישוב בחברון כצו השעה. ב-1971 עברו על פי החלטת ממשלה לקריית-ארבע. ב-1978 התנחלו הנשים הראשונות בבית-ההדסה שבעיר, וההמשך ידוע.

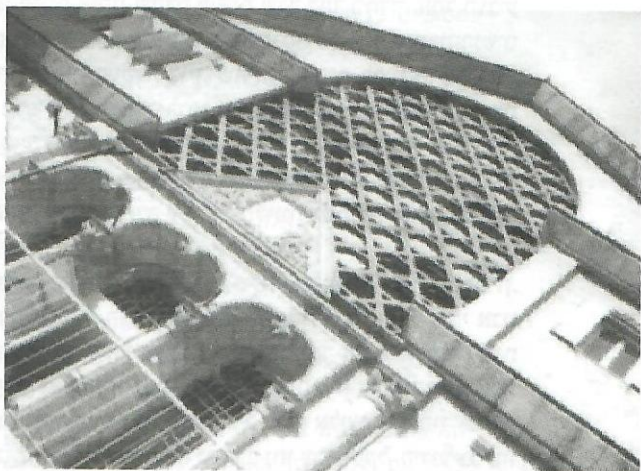
"הייתה לנו בעיה עם קבוצות שלא הזדהו עם ההתיישבות. לא תמיד יכולנו להצדיק את האמצעים שאותם נקטו מתנחלי חברון להשגת מטרותם, אך בכל זאת היה נראה לנו חשוב להפגיש את המטיילים שלנו עם הציבור הזה. היו דיונים עירניים בין המטיילים לבין המתנחלים בבית רומנו או בבית-ההדסה. אי-אפשר להתכחש לכך שלעתים עוררה ההתנחלות אנטיגוניזם כה חריף שאטם את אוזני הקבוצה להאזין גם לסיפורים הקשורים לעבר. זו בעיה לא רק בחברון. יש לתהות באיזו מידה ההתיישבות ביו"ש מחזקת את הזיקה של עם ישראל למקומות האלה. זו שאלה שהיינו צריכים לשאול את עצמנו לאורך כל הדרך. עם החיוב הרב שיש בפריחת היישוב ביהודה ובשומרון, נוצר גם נזק ויש לחשוב איך לצמצמו."

האם הסכם חברון עלול להשפיע על פעילות בית ספר שדה בחברון?

"מי יתן ומעז ייצא מתוק, והמצב החדש יעורר את עם ישראל להכיר את חברון. אנו מצדנו נברך על כל הזדמנות כזו."

בית כנסת אברהם אבינו בחורבנו

בית הדסה

בית רומנו

מאז ומתמיד

יותר מערים אחרות בארץ-ישראל זכתה חברון לנוכחות יהודית. חברון היא הראשונה מבין ארבע ערי הקודש בה ישבו יהודים. היישוב היהודי בחברון התקיים ברצף, בעוד שבירושלים לא היה יישוב יהודי במשך כמה מאות שנים, ממרד בריכוכבא ואילך. בארבע מאות השנים האחרונות התקיימה בחברון קהילה קטנה שהגיעה לשיא התפתחותה, כאלף וחמש מאות נפש, בראשית המאה הנוכחית. בתולדות הקהילה מספר מאורות בתחום היצירה התורנית, כרבי אליהו דוידש, מקובל חשוב שכתב את הספר "ראשית חכמה", רבי שלמה עדני בעל הפירוש החשוב על המשנה "מלאכת שלמה" ור' חזקיה מציני שכתב את היצירה הגדולה "שדי חמד" ועוד.

ב"עמודים" תמוז תש"ם הביא יוחנן בן-יעקב מדבריו של ברל כצלסון בקונגרס הציוני ה-37 שהתקיים ב-1937, במסגרת הוויכוח על ועדת פיל. בדבריו מציין ברל שרצף היישוב היהודי בחברון הצית בו את האש הציונית.

כשאנו אומרים שאנו מוותרים על משהו, יכול הדבר להיראות מוזר בעיני אנשים נבונים. אומרים: על מה אתם מוותרים, על מה שאין לכם? הרי מה שיש לכם אין איש לוקח מאתכם. אולם אין הדבר פשוט כל-כך. לא רק מה שבידינו ממש הוא שלנו. אדם חי לו לא רק היום, כי אם גם המחר, ואנו נדרשים הפעם לוותר על נכסי המחר שלנו. הזכירו כאן את חברון, אשר אינה "אובייקט לקולוניזציה". אינני יודע אם אפילו הצירים מארץ-ישראל מכירים כולם את חברון. חברון הממשית שלנו כיום אינה גטו עוזב שנחרב לעינינו פעמיים, בתרפיט ובתרצ"ו; לעינינו נמלטו ממנה יהודיה פעמיים. המותר לי להעיד שחברון זו מילאה בחיי אני תפקיד מיוחד?

בן שבע קראתי ספר עברי לילדים, ובו מעשייה עממית הידועה בדבר יהודי שהלך עם אורחת ישמעאלים במדבר ובאה עליו השבת, והאיש נפרד מעל האורחה ונשאר לבדו במדבר. נעשה לו נס, והופיע אריה לשמור עליו מחיות רעות ולהביא אותו שלם לביתו. בסופו של אותה מעשייה היה משפט אחד: "צאצאיו של אותו צדיק יושבים עד היום הזה בחברון". ודווקא משפט פשוט זה הוא שזעזע את נפש הילד: ארץ-ישראל המיסטית הורדה אליו משמים ארצה. ובכן, אין ארץ-ישראל ארץ החורבן בלבד, אלא יש בתוכה גם יהודים חיים בימינו. ואם ארץ-ישראל חיה וקיימת ואינה אגדה, ויש יהודים מאושרים הזוכים לחיות בה-ודאי היהודים המאושרים בעולם - מדוע ייבצר ממני להיות אחד מהם? אותה שעה נולד בי הרצון הציוני, זה שעמד בפני כל הרוחות המנשבות סביבי. עלייתי ארצה נתקמה מאותה שעה.

בארץ-ישראל של "היום", זו שמציעים לנו, אין חברון זו קיימת. בהרי-יהודה יש כפר ערבי קטן, כפר מודיעין, מולדת החשמונאים. היש לו ערך התיישבותי? אך מדי שנה בשנה היה הנוער הארץ-ישראלי יוצא לשם בימי החנוכה ומתייחד עם זכר המכבים. מעתה תימצא מודיעין מחוץ לרשותנו... מצדה נמצאת במדבר יהודה, צופה אל ים המלח, ואף היא איננה "אובייקט להתיישבות". אבל הערך של מצדה בשבילנו איננו נמדד בכמות הנפשות העלולות להשתכן בנקודה זו, אלא בכוחה המחיה והמחנך בשביל כל הדור הגדל בארץ. הקושאן על מצדה אולי יישאר בידינו, אבל מצדה כמקום קדוש לעולי-רגל יהודיים לא תהיה לנו.

ברל כצלסון

מזקני חברון, ציור: ברוך נחשון